

Сребрни прстен рудничког властелина Николе Косјера

ДИМИТРИЈЕ МАДАС

У Краснојевцима, данашњем засеоку рудничког села Мајдана, постоје остаци мале средњовековне цркве.¹ Њени зидови су очувани само у оноликој мери да се у целини може сагледати крајње једноставан четворострани облик њене основе са полукружном апсидом на источној страни и једним вратима на западном зиду. Зидови ове цркве очувани су до једва 0,6 m висине и данас су прекривени наслагама земље и шута.

Црква је саграђена на доминантном завршном делу скучене заравни мањег гребенастог језичка у чијем се подножју састају Гушевачки поток и Мајданска река. Отуда потиче и сам ужи назив овог дела засеока — Саставци.²

Непосредно уз зидове цркве, као и у њеној унутрашњости, формирано је пространо гробље. Од њега се и данас види десетак грубих камених надгробних плоча, а судећи по њиховом броју и положају и у унутрашњости саме цркве, сахрањивање је обављано све до саме олтарске преграде. Сразмерно велики број надгробних плоча указује да је црква дуго била духовно средиште насеља чији су се житељи сахрањивали и у њој и око њених зидова.

Приликом сондажних археолошких радова на цркви у Саставцима, 1983. године³, у њеној унутрашњости, у југозападном простору десно од улаза, пронађена је масивна необрађена камена надгробна плоча. Копањем испод плоче, на дубини од 1,05 m наишло се на скелет у непоремећеном положају (покојник је био сахрањен на леђима, испружен, са главом на западној страни, руку скрштених на стомачном делу тела) и делове скелета покојника чије су кости биле поремећене приликом отварања гроба ради накнадног уповавања. Било је сасвим јасно да се ради о два сахранама у исти гроб, да сахране нису биле једновремене, већ да су уследиле једна за другом.

На само 0,5 m дубине испод надгробне плоче, у земљи којом је гроб био испуњен, пронађен је масиван сребрни прстен (сл. 1). Прстен је ископан без јасног односа према пронађеним скелетима, чије су кости почивале око 0,5 m ниже. Али, без обзира на ту чињеницу, сасвим је извесно да је прстен припадао једном од двојице покојника сахрањених у овоме гробу. Његово име, Никола, јасно је исписано на печатњаку прстена, али ће о томе касније бити више речи.

Прстен Николе, непознатог рудничког властелина, изливен је од сребра несумњиво у домаћој радионици као посебна наруџбина.

Тежак је 27,3 грама, а пречник карике је 2,7 cm. У свом здепастом облику носи обележја раносредњовековне примењене уметности, док по традицији своје порекло (у суштини сама форма) дугује византијским и римским узорима (сл. 2). Његово српско порекло најречитије објашњавају језгровит натпис угравиран на чеоној страни печатњака и богата декорација изведена техником ливења и нијела. Прстен је масивне израде, здепаст, помало херметизованог облика. Снажна глава и масивни врат видно доминирају формом, док је карика, у складу са општим утиском, дебела, незграпна, широка. Проширена у горњем делу, благо се сужава према доњем крају и завршава испупчењем у виду сочивастог налепка. Врат, карика, сочивасти завршетак карике и све видљиве спољње површине прстена украшене су донекле крутим, стилизованим декоративним орнаментима. Одмах испод печатњака, на горњем делу врата, налази се преплет од једноструке траке којим је печатњак окружен по ободу. Испод овога следи појас паралелних хоризонталних трака (укупно седам — четири беле и три црне) чиме се он практично завршава и прелази у карику. На њеним бочним спољним површинама налази се двоструки орнамент; сасвим при врху низ од седам малих језичака у виду троугластих таласа који се завршавају кружићем а у слободним површинама омеђених поља недовољно јасан геометризовани флорални орнамент.

Има се утисак да су, у првом случају, три „таласа“ овог орнамента благо повијена на леву, а три на десну страну, док је седми био

¹ На постојање ове мале цркве, заправо њених рушевина, први је указао К. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 343, поменувши раширено веровање да је у њој сахрањен деспот Ђурђе Бранковић.

² М. Филиповић, *Насеља и порекло становништва*, СЕЗб, књ. 37, Београд 1960, 230.

³ Завод за заштиту споменика културе у Крагујевцу започео је у 1980. години истраживања сакралних средњовековних споменика на Руднику. Већ на самом почетку реализације пројекта постало је јасно да у атару села Мајдана има знатно више остатака, односно рушевина цркава и других споменика, него што се то очекивало. То је и био разлог да се радови у овоме селу прошире и одуже пет сезона. Прстен је, након обраде, предат збирци Народног музеја у Чачку, као надлежној установи. Опширнији извештај о резултатима обављених радова, Рашка Баштина 3 (Краљево 1988) 205—222.

вертикалан, као централни. Код другог орнамента велики је проблем његово потпуно сагледавање из простог разлога што је дугом употребом (ношењем прстена на руци) орнамент једноставно отрвен, пошто су бочне стране биле највише изложене трењу са суседним прстима. Чак и овако фрагментарно очуван, овај орнамент показује јасне одлике стилизованог, наглашено геометризованог флоралног украса у виду листова и лозице.

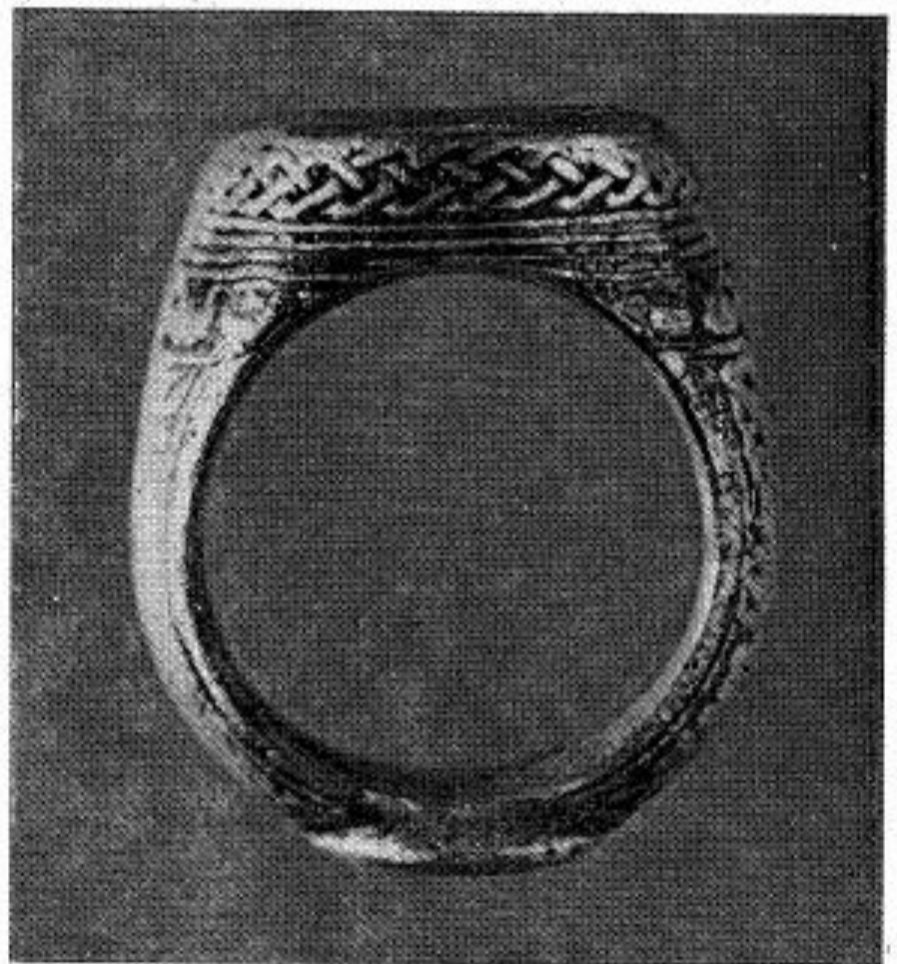
Карика прстена се завршава пластичним сочивастим проширењем које је на својој спољној доњој страни украшено једноставним орнаментом у виду преплета (сл. 3). Закључујући по једва видљивим траговима, може се рећи да су и у овом случају међупростори били испуњени нијелом.

Николин прстен нема непосредних аналогја. Извесне сличности у облику налазимо са неким примерцима, али се наш прстен својим натписом видно издваја и то га чини једним од ретко успешних производа српске средњовековне примењене уметности. Николин прстен се само у појединостима разликује од три поуздано датована прстена који нам у овом случају могу послужити за упоређивање. Најстарији из ове скупине припада бившој колекцији С. Симовића⁴, а реч је о познатом примерку са крином урезаним на печатњаку. Сличности са Николиним прстеном видимо у облику и концепцији израде. Овај прстен је на основу стилских карактеристика датован у прву декаду XIV века.

Други прстен⁵ се такође не разликује од Николиног у основним елементима, већ само у појединостима; печатњак нема украса, завршетак карике је такође пластичан али испупчен и обликован у виду цвета са шест латица. На врату овог прстена налази се преплет од једночлане траке и готово је идентичан преплету на Николином прстену. У овоме случају нијело је богато заступљен. Прстен је датован у трећу декаду XIV века.

Трећи примерак⁶ је по облику и стилу најсличнији Николином прстену. На његовом печатњаку налази се представа двоглавог орла, који је приказан стилизовано, снажним сигурним потезима концизно и јасно. Посматрач има сличан утисак стабилности и сигурности посматрајући цртеже орла и Николиног монограма. И на овоме прстену срећемо једночлани преплет, док је карика нешто тања, а на њеним бочним странама налази се стилизовани биљни орнамент по садржају сасвим сличан Николином. Прстен је датован између 1330. и 1350. године.

Узимајући у обзир изнете карактеристике Николиног прстена и три наведена примерка, који су датовани од прве декаде до средине XIV века, може се уочити да се Николин прстен по својим стилским карактеристикама налази између њих. Његов настанак би требало везати за трећу деценију XIV века, чиме би,

Сл. 1. Сребрни прстен Николе Косјера, трећа деценија XIV века

Сл. 2. Бочни изглед прстена; орнаменти са црним нијелом, излизане површине као последица дугог ношења на руци

Fig. 1. Bague en argent de Nicolas Kosier, troisième décennie du XIVe siècle

Fig. 2. Bague, vue de côté; ornements en nielles, surfaces usées, du fait que la bague a été longtemps portée

Сл. 3. Доњи, проширени део прстена са откривеним украсом у виду крајње једноставног преплета

Сл. 4. Детаљ печатњака прстена са складно укомпонованим именом и презименом његовог власника

Fig. 3. Partie inférieure, élargie de la bague, ornementée d'un entrelacs extrêmement simple

Fig. 4. Chaton plat contenant le nom et le prénom du propriétaire, gravés et harmonieusement intégrés dans l'ensemble

бар у теоријском смислу, попунио празнину између поменутих прстенова. Између оног насталог у првој декади и друга два, из треће декаде, односно саме половине XIV века (без обзира што су у сва три случаја облици готово идентични) разлике су само формалне и изражене у појединим детаљима.

На жалост, место израде поменутих прстенова није утврђено. Не може се утврдити ни место настанка Николиног прстена, без обзира што би, бар на први поглед, била примамљива претпоставка да је он настао на Руднику, тамо где је и пронађен. Поготово када се има на уму дуга и велика традиција Рудника као рударског, трговачког, ковничког центра средњовековне Србије. Могуће да је он на Руднику и начињен, али не располажемо доказима да је тако. На другој страни, орнаментика Николиног прстена и оног пронађеног у Скопљу⁷ указује на могућност да је Николин прстен пореклом с југа. Но, без обзира на порекло или место настанка, највише интересовања, ипак, привлачи сам власник овог прстена. Прстен изузетних уметничких квалитета свакако је дело вештих мајстора чији су пуна спретност и вештина, као и целокупно знање, дошли до израза у заиста зреој творевини, складно компонованом монограму. Мада власништво изузетног човека прстен није служио и као печат. Унутрашња површина урезаног натписа била је испуњена нијелом (што не би био случај да је требало да служи као печат), а и отисак даје негатив.

Трагајући за идентитетом власника прстена обавићемо краћу анализу натписа на печатњаку.

Натпис почиње у крајњем левом делу вертикалном цртом која означава леву половину слова **И** и истовремено леву вертикалу слова **К**. Друга вертикала слова **И** истовремено са трећом вертикалом чини слово **Н**, хоризонтална преграда првог слова степенасто изломљена тако да има и функцију хоризонталне пречке слова **А**. Слово **О** је сасвим мало, еле гантно, извијених завршетака, смештено у простор између кракова слова **К**. Ледеће слово **Л** је означено сасвим једноставном косом линијом која својим врхом пресеца десну вертикалу слова **И**. Други део ове исте угласте линије, њен леви крак, је истовремено и доњи део слова **К**, чији је међупростор просечен изломљеном хоризонталом слова **И**, а тиме је мајстор дошао до решења и последњег слова у имену власника прстена, слова **А**. Није испуштен ни меки знак, који је постављен сасвим уз горњи део унутрашње стране десне вертикале првог слова имена **И**.

⁴ Б. Радојковић, *Накит код Срба*, Београд 1969, 349, Т. 42.

⁵ Б. Радојковић, *нав. дело*, 349, Т. 43.

⁶ Б. Радојковић, *нав. дело*, 349, Т. 44.

⁷ Б. Радојковић, *нав. дело*, 349, Т. 44.